

**ДЕМОГРАФІЧНИЙ СКЛАД ЕЛЕКТОРАТІВ ВІКТОРА ЮЩЕНКА ТА ВІКТОРА ЯНУКОРА
У ПЕРЕГОЛОСУВАННІ ДРУГОГО ТУРУ ВИБОРІВ**

Розглянуті у попередньому розділі особливості розподілів голосів між В.Ющенком і В.Януковичем у “третьому” турі виборів в залежності від демографічних характеристик виборців природно зумовили відмінності між демографічними складами електоратів цих кандидатів - сукупностей тих виборців, що 26 грудня 2004 року проголосували за одного з кандидатів. З числа опитаних під час нашого екзит-полу на цьому турі президентських виборів на запитання анкети, за кого вони щойно проголосували, 27947 респондентів відмітили прізвище одного з кандидатів, 16211 – В. Ющенко та 11736 – В. Януковича¹. В усіх таблицях, що подаються у цьому розділі, саме ці числа прийняті за 100 відсотків електоратів відповідних кандидатів.

Першим розглянемо гендерний склад електоратів В. Ющенко і В. Януковича. Внаслідок відмічених у попередньому розділі відмінностей між електоральними схильностями чоловіків і жінок, частка чоловіків в електораті В. Ющенко виявилася меншою за частку жінок лише на 3,2%. В складі ж електорату В. Януковича частка чоловіків була меншою на 14,3% (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Гендерний склад електоратів В.Ющенко і В.Януковича (%)

Стать	Серед тих, хто голосував		Різниця (Ю) – (Я)
	за В.Ющенко	за В.Януковича	
Чоловіки	47.7	41.9	+ 5,8
Жінки	50.9	56.2	- 5,3
Не дали відповіді про стать	1.4	1.9	- 0,5
Разом	100.0	100.0	-

Усі наведені різниці статистично значущі на рівні $p < 0,01$.

Далі, внаслідок відмінностей між електоральними схильностями виборців різного віку, чотири з п'яти виділених вікових категорій статистично значуще відрізняються за своєю часткою в електоратах В.Ющенко та В.Януковича (див. таблицю 2). При цьому виборці віком від 50 років і старші були представлені більшими частками в електораті В.Януковича, а виборці молодші 50 років – в електораті В. Ющенко. Лише частка виборців віком менше 30 років представлена в обох електоратах практично однаковими частками (різниця між ними статистично незначуща на рівні $p = 0,05$). Однак в електораті В. Ющенко частка наймолодших виборців на 2% більша за частку найстарших, а в електораті В. Януковича, навпаки, - частка найстарших виборців виявилася на 2,1% більшою за частку наймолодших.

Таблиця 2

Віковий склад електоратів В.Ющенко і В.Януковича (%)

Вік	Серед тих, хто голосував		Різниця (Ю) – (Я)
	за В.Ющенко	за В.Януковича	
18-29 років	20.3	19.4	+0.9*
30-39 років	19.4	17.1	+ 2.3
40-49 років	22.2	20.6	+ 1.6
50-59 років	18.6	20.4	- 1.8
60 років і більше	18.3	21.4	- 3.1
не дали відповіді про вік	1.1	1.1	0,0
Разом	100.0	100.0	-

* Різниця статистично незначуща на рівні $p = 0,05$; усі інші різниці статистично значущі на рівні $p < 0,01$.

¹ Ще 679 респондентів (2,4% від числа опитаних) відповіли, що не підтримали жодного з кандидатів, а 120 (0,4% від числа опитаних) – не дали відповіді на це запитання.

Специфіку освітнього складу електоратів обох кандидатів фактично визначили відмінності між електоральними схильностями виборців із середньою спеціальною і закінченою вищою освітою. Лише частки виборців цих двох рівнів освіти (з п'яти її рівнів, виділених при опитуванні) в електоратах В. Ющенко та В. Януковича відрізняються між собою статистично значуще (див. таблицю 3). Причому виборці із середньою спеціальною освітою представлені дещо більшою часткою в електораті В.Януковича, а виборці із закінченою вищою освітою – в електораті В. Ющенко. Виборці з усіма іншими рівнями освіти, включно з виборцями з незакінченою вищою освітою представлені в обох електоратах практично однаковими частками (різниця між ними статистично незначуща на рівні $p = 0,05$). Відмітимо, що це стосується і частки виборців з незакінченою вищою освітою молодшими 30 років (таких в електораті В.Ющенко 3,5%, а в електораті В. Януковича – 3,6%).

Таблиця 3

Освітній склад електоратів В.Ющенко і В.Януковича (%)

Рівень освіти	Серед тих, хто голосував		Різниця (Ю) – (Я)
	за В.Ющенко	за В.Януковича	
Неповна середня	10.4	10.5	- 0.1*
Повна середня	21.6	21.3	+ 0.3*
Середня спеціальна	34.4	37.7	- 3.3
Незакінчена вища	6.0	6.5	- 0.5*
Закінчена вища	25.8	22.4	+ 3.6
Не дали відповіді	1.8	1.6	+ 0.2*
Разом	100.0	100.0	

* Різниця статистично незначущі на рівні $p = 0,05$; усі інші різниці статистично значущі на рівні $p < 0,01$.

Поселенський склад електоратів обох кандидатів представлений у таблиці 4. З наведених даних видно, що більший внесок до електорату В. Ющенко ніж В. Януковича дали мешканці сіл і обласних центрів України. Практично однаковий внесок до обох електоратів дали мешканці невеликих міст, с населенням до 20 тисяч жителів. Мешканці інших міських населених пунктів дали більший внесок до електорату В. Януковича. Причому, чим більше місто за чисельністю населення, тим більше частка мешканців таких міст голосувала за В.Януковича і тим більше їхня частка в його електораті перевершує їхню ж частку в електораті В. Ющенко. Так, якщо у містах з населенням до 50 тисяч жителів ця різниця на користь В.Януковича складала лише близько 3%, то в містах з населенням від 50 до 100 тисяч вона була вдвічі більше – близько 6%, а в містах з населенням більше 100 тисяч жителів, але не обласних центрах, – ще вдвічі більше, майже 12%. В той же час, внески в електорат В.Ющенко міст усіх виділених типів (крім обласних центрів) був майже однаковим – з відмінностями від 0,4% до 0,6% (статистично значущою на рівні $p = 0,05$ тут є відмінність не менша за 0,5%).

Таблиця 4

Поселенський склад електоратів В.Ющенко і В.Януковича (%)

Тип населеного пункту	Серед тих, хто голосував		Різниця (Ю) – (Я)
	за В.Ющенко	за В.Януковича	
Обласний центр	30.3	25.8	+ 4.5
Місто з населенням 100 тис. та більше	4.9	16.6	- 11.7
Місто з населенням від 50 до 100 тис.	4.7	10.8	- 6.1
Місто з населенням від 20 до 49 тис.	4.3	7.2	- 2.9
Місто з населенням менше 20 тис.	4.8	4.6	+ 0.2*
Селище міського типу	11.4	13.4	- 2.0
Село	39.5	21.6	+ 17.9
Разом	100.0	100.0	-

* Різниця статистично незначуща на рівні $p = 0,05$; усі інші різниці статистично значущі на рівні $p < 0,01$.

Внаслідок значних відмінностей між електоральними схильностями виборців різних регіонів усі вони статистично значуще відрізняються за своїми частками в електоратах В.Ющенка та В.Януковича (див. таблицю 5). Як видно з наведених даних, відносно найбільшу частку в електораті В.Ющенка складають виборці Центрального регіону, а в електораті В. Януковича – Східного, який до електорату В. Ющенка дав, навпаки, найменший внесок. До електорату ж В. Януковича найменший внесок дав Західний регіон.

Таблиця 5

Регіональний склад електоратів В.Ющенка і В.Януковича (%)

Регіон	Серед тих, хто голосував		Різниця (Ю) – (Я)
	за В.Ющенка	за В.Януковича	
Західний	37.4	4.0	+33.4*
Центральний	42.6	11.0	+ 31.6
Південний	14.4	38.5	- 24.1
Східний	5.6	46.5	- 40.9
Разом	100.0	100.0	-

* Усі різниці статистично значущі на рівні $p < 0,01$.

З цих же даних видно, що 80% електорату В. Ющенка – це виборці з Північно-Західної частини України, її Центрального і Західного регіонів, і лише 20% – виборці з Південно-Східної частини України. В електораті ж В. Януковича, навпаки, переважну його частину, 85% складають як раз виборці із Східного і Південного регіонів, і лише 15% – виборці з Північно-Західної України. Тому має сенс додатково провести порівняння демографічних структур, з одного боку північно-західних електоратів двох кандидатів (див. таблицю 6), а з іншого - їхніх південно-східних електоратів (див. таблицю 7).

Аналіз даних, наведених в таблиці 6 свідчить, що у Північно-Західній частині України між гендерними структурами електоратів двох кандидатів не було статистично значущих відмінностей (на рівні $p > 0,11$). У Південно-Східній же частині України різниця між відповідними структурами була дуже помітною: в електораті В. Януковича різниця між частками жінок і чоловіків майже в 10 разів перевершила відповідну різницю в електораті В.Ющенка (15,8% проти 1,6%).

Вікові ж структури електоратів двох кандидатів, навпаки, більш відмінними виявилися у Північно-Західній частині України. Тут подібність цих структур була майже вдвічі меншою ніж у Південно-Східній Україні (за тестом χ^2 на близькість розподілів – 0,34 проти 0,57). Відмінності між віковими структурами електоратів у двох частинах України відносно найбільше відрізнялися за рахунок вікової когорти 50-59 років та наймолодшої когорти виборців. Так, у Північно-Західній Україні частка виборців віком 50-59 років в електораті В.Януковича була на 5,4% більше ніж в електораті В. Ющенка, а у Південно-Східній Україні ця частка виборців в електораті В. Ющенка була не менше ніж в електораті В. Януковича (формально навіть на 0,3% більше, але ця різниця статистично незначуща на рівні $p > 0,1$). З іншого боку, частка виборців віком до 30 років у Північно-Західній Україні в електораті В.Ющенка була на 4,6% більше ніж в електораті В.Януковича, а у Південно-Східній Україні ця частка виборців в електораті В. Ющенка була не більше ніж в електораті В. Януковича (формально навіть на 0,2% менше, але ця різниця статистично незначуща на рівні $p > 0,1$).

Освітні структури електоратів двох кандидатів суттєво більш відмінними виявилися у Південно-Східній Україні. Подібність цих структур тут була у багато разів меншою ніж у Північно-Західній Україні (за тестом χ^2 на близькість розподілів – 0,004 проти 0,941). Відмінності між освітніми структурами електоратів у двох частинах України відносно найбільше відрізнялися за рахунок виборців з вищою освітою. Так, у Північно-Західній Україні частка виборців з вищою освітою (закінченою і незакінченою) в електораті В.Януковича була на 3,4% більше ніж в електораті В. Ющенка, а у Південно-Східній Україні ця частка виборців в електораті В. Ющенка була на 17,0% - в 5 разів - більше ніж в електораті В. Януковича (обидві різниці статистично значущі на рівні $p < 0,001$).

**Розподіл північно-західних електоратів В. Ющенка та В. Януковича
за соціально-демографічними характеристиками виборців (%)**

Соціально-демографічні характеристики	Серед тих, хто голосував		Різниця (Ю) – (Я)
	за В.Ющенка (N = 12984)	за В.Януковича (N = 1763)	
Стать			
Чоловіки	48.2	46.2	+ 2.0*
Жінки	51.8	53.8	- 2.0*
Разом	100.0	100,0	
Вік			
18-29 років	20.7	16.1	+ 4.6
30-39 років	19.4	16.0	+ 3.4
40-49 років	22.0	19.7	+ 2.3
50-59 років	18.5	23.9	- 5.4
60 років і більше	19.4	24.3	- 4.9
Разом	100.0	100,0	
Рівень освіти			
Неповна середня	11.6	10.3	+ 1.3*
Повна середня	23.5	24.3	- 0.8*
Середня спеціальна	35.8	33.0	+ 1.8
Незакінчена вища	5.6	6.2	- 0.6*
Закінчена вища	23.5	26.3	- 2.8
Разом	100.0	100,0	
Тип поселення			
Городяни	56.4	64.5	- 8.1
Селяни	43.6	35.5	+ 8.1
Разом	100.0	100,0	
Регіон			
Західний	46.8	26.5	+ 20.3
Центральний	53.2	73.5	- 20.3
Разом	100.0	100,0	

*Різниці статистично незначущі на рівні $p \geq 0,05$; інші різниці статистично значущі на рівні $p < 0,05$, а виділені жирним шрифтом – на рівні $p < 0,01$.

Поселенські ж структури електоратів В.Ющенка і В.Януковича більш відмінними виявилися у Північно-Західній частині України. Тут різниця між компонентами цих структур, які визначаються частками голосів, отриманих кандидатами від городян і селян, була майже вдвічі більше ніж у Південно-Східній Україні (8,1% проти 4,0%). А через те, що В. Янукович у цій частині України серед сільських виборців програв В. Ющенку ще більше голосів ніж серед міських, то в його електораті різниця між частками городян і селян більш ніж удвічі перевершує відповідну різницю в електораті В.Ющенка (19,0% проти 8,8%).

В той же час співвідношення городян і селян в електораті В.Ющенка практично не відрізняється від їхнього співвідношення серед тих виборців цієї частині України, які взяли участь у переголосуванні другого туру виборів (за даними нашого екзит-полу це - 57,4% городян і 42,6% селян; відмінності в 1% від відповідних часток в електораті В. Ющенка статистично незначущі на рівні $p = 0,05$). Це дає підстави зробити висновок, що у Північно-Західній частині України пропорції поширеності прихильності до В.Ющенка і серед міського і серед сільського населення були практично однаковими. Поширеність же підтримки В.Януковича в цій частині України у містах і селах була неоднаковою. У його електораті частка городян на 7,1% більше (а частка селян відповідно менша) ніж їхні частки серед тих виборців цієї частині України, які взяли участь у переголосуванні другого туру виборів.

Що стосується співвідношення відмінностей між регіональними структурами електоратів В.Ющенко і В.Януковича у різних частинах України, то це співвідношення може бути лише умовним і не має особливого сенсу, оскільки всередині кожної з виділених частин її поділ на два регіони – на відміну від поділів за іншими демографічними характеристиками - може бути і дещо іншим (через те, що цей поділ проведений шляхом об'єднання сусідніх областей з відносно більш близькими пропорціями розподілу голосів між двома кандидатами, і так щоб жоден регіон охоплював не менше 20% дорослого населення України).

Але тут має сенс звернути увагу на те, що всередині кожної з виділених частин України відмінності між регіональними структурами електоратів двох кандидатів виявилися більш відмінними ніж між будь-якими з інших демографічних структур цих електоратів. Так, у Північно-Західній частині України ця відмінність сягає 20,3%, тобто у 2,5 рази перевершує найбільшу відмінність між будь-якими з компонент інших демографічних структур цих же електоратів, а саме - відмінність між компонентами їхніх поселенських структур. Подібна ситуація спостерігається у співвідношенні між різними демографічними структурами електоратів двох кандидатів у Південно-Східній Україні. Тут відмінність між регіональними структурами цих електоратів сягає майже 27%, що майже в 1,7 рази більше найбільшої з різниць між будь-якими з компонент інших демографічних структур електоратів В. Ющенко і В. Януковича, а саме – різницю між внесками до цих електоратів виборців із закінченою вищою освітою.

Таблиця 7

Розподіл південно-східних електоратів В. Ющенко і В. Януковича за соціально-демографічними характеристиками виборців (%)

Соціально-демографічні характеристики	Серед тих, хто голосував		Різниця (Ю) – (Я)
	за В.Ющенко (N = 3227)	за В.Януковича (N = 9973)	
Стать			
Чоловіки	49.2	42.1	+ 7.1
Жінки	50.8	57.9	- 7.1
Разом	100.0	100,0	
Вік			
18-29 років	20.0	20.2	- 0.2*
30-39 років	20.6	17.5	+ 3.1
40-49 років	24.2	21.0	+ 3.2
50-59 років	20.3	20.0	+ 0.3*
60 років і більше	14.9	21.2	- 6.3
Разом	100.0	100,0	
Рівень освіти			
Неповна середня	6.7	10.7	- 4.0
Повна середня	15.7	21.2	- 5.5
Середня спеціальна	31.8	39.2	- 7.4
Незакінчена вища	8.4	6.7	+ 1.7
Закінчена вища	37.4	22.1	+ 15.3
Разом	100.0	100,0	
Тип поселення			
Городяни	76.8	80.8	- 4.0
Селяни	23.2	19.2	+ 4.0
Разом	100.0	100,0	
Регіон			
Південний	72.1	45.3	+ 26.8
Східний	27.9	54.7	- 26.8
Разом	100.0	100,0	

*Різниці статистично незначущі на рівні $p \geq 0,05$; інші різниці статистично значущі на рівні $p < 0,05$, а виділені жирним шрифтом – на рівні $p < 0,01$.

Проведений порівняльний аналіз демографічних структур електоратів двох кандидатів у двох частинах України при переголосуванні другого туру президентських виборів показав, що параметри цих структур у виділених двох частинах України не однаковою мірою залежали від однакових демографічних характеристик виборців. Конкретні величини коефіцієнту Крамера V , який характеризує рівень зв'язку розподілів голосів виборців за демографічними категоріями із розподілами голосів між В. Ющенком та В. Януковичем у Північно-Західній та Південно-Східній Україні, наведені у таблиці 8.

Таблиця 8

Рівні зв'язку розподілів голосів між кандидатами та демографічними характеристиками виборців у двох частинах України (за коефіцієнтом Крамера V)

Соціально-демографічні характеристики	Параметри зв'язку	
	у Північно-Західній Україні	у Південно-Східній Україні
Стать	0,013*	0,062
Вік	0,070	0,074
Освіта	0,029	0,162
Тип поселення	0,053	0,043
Регіон проживання	0,132	0,230

* Коефіцієнт статистично незначущий на рівні $p = 0,21$; інші коефіцієнти статистично значущі, в т.ч. виділений курсивом - на рівні $p < 0,02$, усі інші - на рівні $p < 0,001$.

Порівняння наведених у таблиці параметрів зв'язків розподілів голосів між кандидатами з розподілом виборців за їхніми демографічними характеристиками у двох частинах України засвідчує, що спільним для цих частин України було лише те, що в кожній з них розподіл голосів між кандидатами найбільше залежав від розподілу виборців за регіонами, і що приблизно однаково в обох частинах України цей розподіл залежав від віку виборців.

Усі інші зв'язки електоральних преференцій виборців з їхніми демографічними характеристиками у Південно-Східній Україні були значно сильніші ніж у Північно-Західній. І серед інших зв'язків у порівнюваних частинах України найбільше відрізнялися залежності електоральних преференцій виборців від рівня їхньої освіти та від їхньої статі. У Північно-Західній частині України - на відміну від Південно-Східної - про зв'язок розподілу голосів між кандидатами з розподілом виборців за статтю взагалі не має підстав говорити (він не був статистично значущим), а розподіл голосів між кандидатами від рівня освіти виборців - залежав щонайменше, в той час як у Південно-Східній Україні - щонайбільше.

Порівнюючи ці результати з результатами аналізу, проведеного наприкінці попереднього розділу, приходимо до висновку, що відносно високий рівень залежності електоральних преференцій виборців в Україні в цілому від їхнього поділу на міських і сільських є результатом неоднаковості пропорцій міського і сільського населення у різних регіонах. Всередині кожної з тих частин України, на які вона поділилася за переважанням схильностей до певного кандидата, ця залежність значно слабкіша. Слабкіша в них і залежність від внутрішнього поділу цих частин України на регіони. Хоча і всередині цих частин України саме те, чим відрізняються виділені в них регіони, залишається найвпливовішим чинником, який ще не є з'ясованим.